

Kina – harmoni til en pris

Av Bård Larsen, historiker i Civita

Det er utfordrende for et liberalt demokrati å manøvrere i en sammenvevet, globalisert verden. En mye omtalt problemstilling er hvordan vi skal forholde oss til ugreie stater. Det vil utvilsomt være en stor økonomisk og til tider strategisk belastning for Norge å fremme menneskerettigheter som en betingelse for politisk og økonomisk samkvem i alle sammenhenger. Prinsipper har ofte en pris. Det kan være dyrt å gjøre «det rette». Noen mener likevel at vi skal opptre prinsippfast og etisk forsvarlig i de fleste sammenhenger.

Å forestille seg at Norge har innvirkning på en stormakt som for eksempel Kina, er naivt. Verken press utenfra, eller arbeid gjennom ulike organisasjoner, slik Norge legger vekt på, kan sies å påvirke mye. Samtidig gjelder skråplanseffekten også i internasjonale relasjoner. Det som i ett øyeblikk ser ut som en smart og realistisk utenrikspolitikk, kan i neste øyeblikk bli til blåmandag. I en tid der autoritarismen vokser, er det ikke sikkert at det er i nasjonens interesse å trå varsomt blant diktaturer.

Enkle svar på kompliserte spørsmål er altså ikke det første som renner en i hu. Diskusjoner mellom utenrikspolitiske «realister» og «idealister» vil trolig vare evig.

Kina er case for dette notatet. Det er mange andre relasjoner og land det er verdt å ta tak i. Men Kina har verdens nest største økonomi, de er offensive, de betrakter Vesten som en ideologisk opponent og de har samtidig en skrekkelig «track record» når det gjelder menneskerettigheter. Kina er derfor et land som står høyt på dagsordenen når vi drøfter etiske utfordringer og utenrikspolitikk, og menneskerettigheter generelt. I disse dager er dessuten regjeringen i forhandlinger med Kina om en storstilt frihandelsavtale.

Etikk og internasjonale forbindelser

Den britiske filosofen Isaiah Berlin pekte i sin tid på at etikk ikke er det samme som perfektjon. Av natur vil en dyd nesten alltid komme i konflikt med andre dyder.

Etikk og utenrikspolitikk er intet unntak. Ifølge Freedom House er vi nå inne i det fjortende året på rad med en nedadgående demokratindeks. De fleste land i verden er altså ikke liberale demokratier. Da er det nødvendig å prioritere og fokusere, og å stille de rette spørsmål.

Ett spørsmål som bør stilles, er om handel med ugreie land i seg selv er et onde. Det er et standpunkt få har. De fleste er nok enige om at boikott er nødforanstaltninger som går utover sivilbefolkningen i de land som rammes. De som går inn for handel med ugreie regimer, gjør det ikke bare fordi de trenger penger og eksport, men også fordi de tror at handelssamkvem kan bidra til en bedre utvikling i vedkommende land. Det er altså, for de fleste, ikke et mål i seg selv å kutte handelsforbindelser, for eksempel med Kina.

Da må man se nærmere på hvilke varer som eksporteres og importeres, hva hensikten med disse er, og hvilke politiske og etiske implikasjoner handelen har. Et eksempel er norsk våpeneksport til Saudi-Arabia. Her er det mange kritiske stemmer som mener at denne eksporten aktivt styrker et brutalt regime. Et annet eksempel er import av sensitiv teknologi, som kan utgjøre en sikkerhetsrisiko, sist sett med kinesiske Huawei og de mye omdiskuterte 5G-nettene.

Et annet moment er mengden eksport og import, og hvor avhengige vi gjør oss av den. Kritikken mot å knytte sterke bånd til Kina har i stor grad handlet om dette. Her er også kinesiske interesser en del av bildet.

En [intern NATO-rapport](#) fra oktober 2020 viser at medlemslandene ikke har god nok kontroll over kinesiske investeringer i havner, flyplasser og telekommunikasjon. Nato-sjef Jens Stoltenberg oppfordrer til å skjerpe kontrollen over havner, flyplasser, forsyning av drivstoff, mat og medisinsk utstyr, samt 5G-nettene og annen digital infrastruktur. Spesielt betryggende er det altså ikke.

Realister og idealister

I etikk og utenrikspolitikk er det vanlig å operere med to ulike syn: Den realistiske og den idealistiske skolen.

I kortform hevder den realistiske skolen at enhver nasjon først og fremst er forpliktet til å tjene eget lands interesser. For noen er tankene til Thomas Hobbes om menneskenaturen og den brutale verden en ledetråd (alles kamp mot alle). Den idealtypiske realisten vil derfor være skeptisk til moral som rettleider, fordi han mener at vi lever i et nullsumspill, i en verden der makta rår.

Den idealistiske tradisjonen blir vanligvis sporet tilbake til filosofer som Hugo Grotius og Kant, filosofer som mente at lov og rett ikke bare burde gjelde i nasjoner, men også mellom nasjoner. Det filosofiske utgangspunktet for denne tenkemåten var en form for fremtidsoptimisme, at vi utvikler oss, og at mennesker blir bedre gjennom plikter og moral. Både Folkeretten og FN kan sies å være produkter av denne tenkemåten. Etter den første verdenskrigens traumer, introduserte den amerikanske politikeren Woodrow Wilson det som kan omtales som en universell utenrikspolitikk. Wilson var sentral i etableringen av Folkeforbundet (forløperen til FN). For Wilson var individets ukrenkelighet grunnleggende og ufravikelig. De totalitære ideologiene og en kumulasjon mot en ny verdenskrig satt imidlertid en brå stopp for Wilsons agenda i utenrikspolitikken.

Utfordringen med idealisme er at den kan være «blind» for hvordan verden faktisk er skrudd sammen, for eksempel for at andre aktører kan ha skumle hensikter. Eller som det heter: «Good laws require good people». Å gjøre det rette kan i noen tilfeller være galt. Under den kalde krigen var deler av fredsbevegelsen for ensidig nedrusting. I mellomkrigstiden – like frem til krigsutbruddet – var “de brukne geværer” et gjentatt mantra. I dag er det mange som krever at Norge slutter seg til et forbud mot atomvåpen. De fleste utfordringer knyttet til idealisme er dog mindre dramatiske og handler mer om dilemmaer knyttet til etikk og fortjeneste.

Denne oppdelingen er selvsagt altfor grov, her pipler det mellom skottene. I dag gir det mer mening å si at mange idealister og realister kan finne felles grunn, og at norsk utenrikspolitikk er pragmatisk.

Få avviser internasjonal rett. Mange er enige om at etikk bør spille en rolle i vår omgang med verden. Likevel kan vi kjenne igjen konturene av ulike tenkemåter, ikke minst når det kommer til vedtatt politikk. Men det er komplisert og tvisynt.

Under den kalde krigen dominerte kynisk realpolitikk store deler av den vestlige utenrikspolitikken, som hos tospannet Nixon og Kissinger, hvis agenda delvis var grunnet i antikommunisme og egeninteresse, men også i å opprette og opprettholde «idealistiske» multinasjonale institusjoner.

Under Bush-administrasjonen fikk vi se en ny form for oppdemningspolitikk, det vi kan kalle aggressiv, men idealistisk spredning av demokrati, uten særlig suksess (for å si det forsiktig). I Midtøsten forfalt den arabiske våren til et inferno av sekterisk vold og nye autokratier.

Gjennom nyere historie har både store og små nasjoner talt med (minst) to tunger. Den kalde krigen var sånn sett breddfull av kognitiv dissonans. Både USA og Sovjet brøt folkeretten, men var høye og mørke i FNs korridorer. Og selve FN-systemet er ikke bedre eller mer moralsk enn summen av medlemslandene. Da får vi bisarre utslag, som at diktaturer blir tildelt lederskapet i FNs menneskerettighetskommisjon.

Eksport av våpen og våpenteknologi er selve kroneksempelen på hvordan internasjonal handel kan sette økonomiske interesser foran prinsipper. Forleden bragte Rune Slagstad opp [en sak](#) i Aftenposten som er glemt av mange, den såkalte Cuba-saken i 1959. Her hadde regjeringen Gerhardsen, i strid med forbudet mot våpeneksport til krigførende parter, eksportert en våpenlast til – pussig nok – det høyre-radikale diktaturet på Cuba. Raufoss våpenfabrikker hadde lenge slitt, og sysselsetting veide tyngst.

Det er ikke hverdagskost at norske regjeringer bryter internasjonale forpliktelser. Men det er store rom for å bevege seg i moralske gråsoner. Ideelt sett skulle man kanskje ikke eksportere våpenteknologi i det hele tatt til noen land der voldsmonopolet brukes mot egen eller andres befolkninger. Men verden er sammensatt, og den frie verden oppfatter at den er avhengig av buffere, av «vennlig-sinnede» land med ugreie regimer, som kan demme opp for strategiske utfordringer. Dessuten, og det er ikke til å komme fra, våpen er en innbringende business med mange arbeidsplasser.

For Norges del har eksport av våpen og forsvarsmateriell til Saudi-Arabia vært gjenstand for mye debatt. Direktesalg til Saudi-Arabia og Emiratene ble etter massivt press frosset i 2018. Likevel finner norsk våpenteknologi veien til krigførende parter i Jemen, [selv om](#) «utenriksminister Ine Eriksen Søreide sier at de har sjekket påstander om at norskproduserte våpen er blitt brukt i krigen i Jemen og at det ikke kunne bekreftes.»

Ifølge Changemaker ble rundt 30 prosent av norske våpen og strategiske varer solgt til autoritære regimer i 2017. «Til tross for økt debatt, og anerkjennelse av dilemmaene slik eksport medfører, øker Norge salget av krigsmateriell til land i Midtøsten og andre autoritære stater», heter det i en uttalelse derfra.

Changemaker krever at oljefondet skal trekke seg ut av alle investeringer i våpenselskaper. Det er en innfallsvinkel som er utfordrende å forene med en verden der våpen og utvikling av våpen er et nødvendig onde, også i forsvaret av våre demokratier.

Spørsmålet er heller hvor grensedragningen bør gå i forholdet til autoritære stater. Er det kun i tilfelle krig vi skal stanse våpensalg, eller kan det være at vi bør se nøye på grovheten i brudd på menneskerettigheter i et land før vi selger våpen dit? Det som er lovlig, er som kjent ikke alltid rett. Diktaturer hviler på tyrannier der voldsmakten er helt avgjørende. Selv om slike nasjoner kan finne andre markeder enn det norske, er det fullt mulig å mene at Norge, som et liberalt demokrati, har moralske forpliktelser. Høy moral er muligens et luksusgode, men vi lider ingen nød, vi har penger på bok. Her vil den realistiske og den idealistiske tradisjonen åpenbart være i konflikt.

Kina

På 1980-tallet gjennomgikk Kina det som er omtalt som den neoautoritære fasen. Ifølge kinesisk doktrine, som var på linje med en del av den vestlige tankegangen, skulle en friere økonomi lede til politiske reformer. Det kinesiske kommunistpartiet var oppfinnsomme. Marxisme og vestlig evolusjonær markedsfrihet ble eltet sammen til en kreativ hybrid som fungerte på sitt vis i noen år. Men jernteppets fall og maktkorrupsjon satte en brå stopp for politisk reform. I frykt for folkelig

oppstand, gikk det kinesiske lederskapet inn i regresjon i stedet. I dag kan Kina best beskrives som neototalitært. Den politiske undertrykkelsen har ikke vært så ille på denne siden av Mao. Mens den kapitalistiske utviklingen har skutt fart (men ikke i form av en fri markedsøkonomi), har kommunistpartiet strammet skruen om befolkningen med flerfoldige omdreininger. Den digitale revolusjonen har gitt kommunistpartiet muligheter til overvåking og forfølgelse som ville fått George Orwell til å heve øyebrynene. Utad har globalisering og teknologi – og en mer ustabil geopolitikk – gitt oss et historisk sett utypisk Kina som en mektig verdensomspennende aktør.

I 2013 lanserte Kinas eneveldige president Xi Jinping det såkalte «Belte- og vei-initiativet», delvis etter modell av den historiske Silkeveien, som gjorde Kina til en stormakt for flere hundre år siden.

Kinas økonomiske og sosiale innflytelse over hele kloden spres med en enorm effektivitet og hastighet. Det dreier seg om varehandel, men også om teknologiekspert og infrastruktur-investeringer.

Det er mulig å hevde at kinesernes strategi er en form for imperialisme via spredning av myk makt gjennom økonomi, snarere enn gjennom diplomati eller erobring.

Det er dette Clive Hamilton og Mareike Ohlberg advarer mot i sin mye omtalte bok *Hidden hand. Exposing how the Chinese Communist part is reshaping the world*. Og de gjør det på dramatisk vis:

Demokratiske institusjoner og den globale orden som ble skapt etter andre verdenskrig har vist seg å være skjørere enn det vi hadde forestilt oss. De er sårbare overfor de nye våpnene for politisk krigføring som brukes mot dem. Det kinesiske kommunistpartiet utnytter svakhetene i demokratiske systemer for å undergrave dem. Mange i Vesten kvier seg for å erkjenne dette. Demokratier må omgående bli mer motstandsdyktige hvis de skal overleve. Mange kinesere som bor i Vesten, sammen med tibetanere, uigurer, Falun Gong og demokratiaktivister i Hong Kong, lever i konstant frykt. Regjeringer, akademiske institusjoner og næringslivsledere frykter økonomisk gjengjeldelse hvis de pådrar seg Beijings vrede. Denne frykten er smittsom og giftig. Den må ikke normaliseres som prisen vi må betale for velstand.

Ifølge Hamilton og Ohlberg er kommunistpartiets mål å skape en internasjonal myk «diskurs» og hard infrastruktur som omgir vestlige maktsentre, slik at partiets dominans i inn- og utland blir ubestridelig.

Kommunistpartiets tolkning av menneskerettighetene er forstått som kollektiv økonomisk og sosial utvikling i kinesisk stil. Globalisering og frihandel betyr i den kinesiske fortellingen at stater ikke bare handler i harmoni med Kina, men også deler deres syn på (eller i det minste ikke sier så mye om det) at økonomisk utvikling er formålet med alt multilateralt. I det kinesiske menasjeriet har demokratiet ingen plass.

Den kinesiske økonomien er verdens nest største. Kinas enorme investeringer i teknologi gir ledelse innen flere felt, som AI og 5G. Det er ikke rart at lederskap og næringsliv verden rundt vil ta del i denne utviklingen.

Men, som Hamilton og Ohlberg skriver, er enhver bedrift i Kina, statseid eller privat, direkte underlagt kommunistpartiet. En av partiets sentrale grener er det såkalte [Enhetsfrontens-arbeidsdepartement](#), stiftet av Mao. Det har som formål å påvirke og overvåke innflytelsesrike personer og organisasjoner i utlandet. Det kan være alt fra politikere, universitetsledelse, tenketanker, bedriftsledere og vestlige ansatte i kinesiske selskaper. Formålet er å vinne venner som gir sin tilslutning til «Kinas velvilje» og Kinas harmonimodell. Metodene spenner fra enorme investeringer og pengegaver til cyberangrep og nettrollvirksomhet for å destabilisere og skape kaos.

Først og fremst advarer Hamilton og Ohlberg om at Kina ikke gir bort noe gratis. Kina krever noe tilbake, og det er på ingen måte klare skiller mellom handel, geopolittikk og ideologisk dogma. Man skal ikke anerkjenne Taiwan - eller være høyrøstet om Hong Kong.

Man skal ikke bare akseptere Kinas indre anliggender, men også Kinas «harmoniske» globalisering. Man skriver ikke under en avtale med Kina uten å vite hvilke motytelser som ligger mellom linjene. Strategien er like enkel som den er sofistikert: Ikke bit hånden til den som forer deg. Eksemplene er mange på strategiens effekter. Høyere utdanning og vitenskapelige institusjoner er et primærmål for Kina, og det er av åpenbare årsaker ikke uten grunn: Det er rett inn i hjertet til den vestlige sivilisasjonen og dens vitenskapelige institusjoner. Det er enorm trafikk mellom Kina og slike institusjoner. «Det er interessant hvor redde vi er for å fornærme kineserne, og dermed skape trøbbel for våre institusjoner», [sa leder Siri Forsmo](#) ved Institutt for samfunnsmedisin og sykepleie ved NTNU til Morgenbladet i september 2020.

Tyske Kai Strittmatter beskriver i sin bok *We Have Been Harmonised – Life in China's Surveillance State* hvordan vestlige skribenter og kritikere mottar mer eller mindre subtile trusler fra det som åpenbart er orkestrerte kampanjer gjennom ulike stedfortredere. Store utdanningsinstitusjoner i mange vestlige land mottar solide pengesummer fra kinesiske givere og gjennom skolepenger fra kinesiske studenter, som er pålagt å følge partilinja. Noen steder kreves motytelser i fullt dagslys, som at pensum ved institusjonene skal vise aktelse for Kina, og at studenter blir oppfordret til ikke å krenke kinesiske følelser. Studenter fra kinesiske minoriteter og dissidenter blir truet av andre studenter som er angivere i regimets tjeneste. Akademikere og forfattere blir utsatt for trusler.

I Storbritannia gjorde det velrenommerte forlaget Cambridge University Press seg bemerket da det fjernet 3000 artikler om Kina fra databasen sin. Det skjedde blant annet i frykt for å miste tilgang på det kinesiske markedet. Forlaget måtte trekke beslutningen etter massiv kritikk fra forskere verden over.

Teatre i London trekker regimekritiske stykker, fordi byen får besøk av prominente kinesiske gjester. De frykter at de ikke kan fortsette verdifulle samarbeidsprosjekter med kineserne.

Da den tyske bilfabrikanten Daimler brukte et sitat av Dalai Lama i en reklamekampanje, var beskjeden fra Kina at Daimler hadde såret alle kineseres følelser. Følgen var at Daimler trakk kampanjen.

Et mer besynderlig eksempel er fra Danmark, der kinesiske myndigheter, ifølge kritikere, driver utpressing gjennom sin avtale om lån av pandaer til dyrehagen i København. Danmark har i de

senere årene vært med på å legitimere Kinas aggressive fremferd i bytte mot store handelsavtaler, og pandaene representerer et knefall for et diktatur, mener kritikerne. Pandaene ankom Danmark med stor statlig pomp og prakt, deriblant et kostbart orkesterverk komponert for anledningen. Dyrehagen takket for gesten med å fjerne Taiwan fra det store verdenskartet i anlegget.

Kina har gjenopfunnet diktaturet og tilpasset det til informasjonsalderen. De sitter på et enormt digitalt potensiale til å underminere Vesten, noe trollfabrikkers kapasitet og effekt bør være et forvarsel om. Også Nato-sjef Jens Stoltenberg har kommet med [kraftige advarsler](#):

I en verden med global konkurranse, der Kina nærmer seg – fra Arktis til cyberrommet – må Nato være en mer global allianse. Det handler ikke om global tilstedeværelse, men et globalt perspektiv ... Kinas fremvekst fører til en grunnleggende endring i verdens maktbalanse. Det skjerper kampen om økonomisk og teknologisk overtak og skaper flere trusler mot åpne samfunn og individets rettigheter. Det øker konkurransen(?) om våre verdier og levesett.

Nato-sjefen sier altså uten særlig omsvøp at Kina utgjør en betydelig sikkerhetsrisiko.

Australia og New Zealand, som har Kina som viktigste handelspartner, opplever det etterretnings-tjenestene deres omtaler som ekstremt press. Australias statsminister Scott Morrison har advart egen befolkning mot alvorlig cyberkriminalitet (men uten å henge bjella på katten). Morrison har også foreslått rekordstore ekstrabevilgninger til forsvaret. Selv om Australia har en svært omfattende frihandelsavtale med Kina, straffer Beijing australerne når de møter kritikk. I en [tidlig fase av Covid19](#) ønsket regjeringen å nedsette en undersøkelseskommissjon som skulle granske kilden til viruset nærmere. Dette oppfattet Kina som en fornærmelse – og de reagerte med vrede. Kinesiske diplomater sammenlignet Australia med Brutus. Umiddelbart opphevet Kina viktige importavtaler og påla Australia skyhøy tariff for kjøtt og korn, mens de i samme åndedrag beskyldte Australia for å være kaldkrigersk, for å forbryte seg mot landenes «gjensidige tillit» og for å blande seg inn i Kinas interne forhold.

Normaliseringsprosessen

Den såkalte «normaliseringen» i forholdet til Kina ble presentert som en seier for regjeringen Solberg i 2017. I forbindelse med normaliseringen sendte Utenriksdepartementet ut en pressemelding som gir et mulig innblikk i forhandlingsprosessen mellom Kina og Norge, og hvilke betingelser Kina har satt for at avtalen skulle effektueres.

“The Norwegian Government fully respects China’s development paths and social system [...] attaches high importance to China’s core interests and major concerns, will not support actions that undermine them”, heter det. Det dårlige forholdet mellom Kina og Norge er “due to the Nobel Peace Prize”. Norge er “fully conscious of of the position and concerns of the Chinese side”. Avslutningsvis lover Norge “to do its best to avoid any future damage to the bilateral relations.”

Norsk næringsliv har åpenbart vært pådriver for å normalisere forholdet til Kina, selv om tallene viser at eksporten til Kina ikke var direkte nødlidende under tiden i «fryseboksen». Den klassiske

norske rollen som fredsmekler og diplomat er et annet moment. Slik sett har det nok vært pinlig for Norge å ryke uklar med verdens største land. Dialog var og er den norske utenrikstjenestens profilering utad. Dialog er gjerne definert som en meningsutveksling for å skape forståelse og å utjevne motsetninger. Dialog er derimot ikke synonymt med fravær av konflikt. Dialog fordrer også at man er klar i tale og tror på det man mener, uten at konflikt tar overhånd.

UDs pressemelding fremstår som et fleksibelt stykke diplomatisk håndverk. Noen fikk inntrykk av at norsk UD undertegnet en kontrakt for hva som er *comme il faut* å ta opp med kineserne. Daværende utenriksminister Børge Brende svarte på kritikk med at teksten må forstås som «helt normalt diplomatspråk».

Av erfaring vet vi at kinesiske myndigheter er svært nærtagende, og at spørsmål om menneskerettigheter og ytringsfrihet betraktes som indre anliggender og derfor off-limits. Fra kinesisk hold betraktes spørsmål som okkupasjonen av Tibet, forholdet til Taiwan, Kinas territoriale krav i Sør-Kinahavet, uighurenes situasjon og ikke minst utviklingen i Hong Kong som indre anliggender.

På spørsmål om det nye forholdet mellom Norge og Kina ville tåle en fredspris til demokrati-forkjempere i Hong Kong, svarte utenriksminister Wang under et besøk i Oslo at Kina alltid vil forkaste ethvert forsøk på å politisere fredsprisen og blande seg inn i Kinas indre anliggender. «Kinas holdning til dette er steinhard», sa Wang.

Det er ikke bare institusjoner som settes under kinesisk press, men nasjoner også. Det kinesiske kommunistpartiet tar det for gitt at regjeringer skal ha kontroll på medier og ytringer. De er selvsagt klar over at demokratier ikke fungerer på den måten. Det kinesiske lederskapet vet hvor de skal presse, men presset må også forstås som uttrykk for offisiell autoritær doktrine fra et eneveldig parti i forlengelsen av leninistisk sentralisme: Partiet er for folket, folket er partiet og folket kan derfor ikke motsi seg selv. Godt illustrert gjennom Xi Jinpings [beskrivelser](#) av en global kamp mellom sosialisme på kinesisk og “vestlige anti-Kina-krefter” med “ekstremt ondsinnede” liberal-demokratiske ideer.

Da den svenske PEN-klubben delte ut sin årlige menneskerettighetspris til den kinesiske dissidenten og forleggeren Gui Minhai, ble ambassadør Gui Congyou tilsynelatende rasende. På ambassadens hjemmeside gikk han særlig til angrep på representanter fra den svenske regjeringen som var til stede på utdelingen, blant dem kulturminister Amanda Lind. «Vi vil garantert sette inn mottiltak», skrev ambassadøren: «Enkelte mennesker i Sverige bør være nervøse etter å ha såret det kinesiske folkets følelser og interesser.»

Mange husker hvordan Stortingets presidentskap med stortingspresident Olemic Thommessen i spissen [sa blankt nei](#) til å møte Dalai Lama i 2014, med det resultat at Dalai Lama ble geleidet inn bakdøra på Stortinget. I 2017 var Erna Solberg på statsbesøk i Kina med en delegasjon på mer enn 200 nordmenn. Formålet var å jobbe videre med normaliseringen og legge grunnlag for en frihandelsavtale. Menneskerettigheter var ikke på dagsorden. Ifølge Solberg var dette spørsmål som skulle tas opp ved en senere anledning.

Klar tale, eller ullent språk?

Så hva er klar tale for liberaldemokratiske stater i møte med diktaturer? Kanskje som følger: Menneskerettighetenes fundament er at individet eller mindretallet skal sikres mot overgrep fra flertallet, fellesskapet, nasjonen eller gruppen. Kjernen i menneskerettighetslogikken er altså en begrensning av statens makt.

Denne innfallsvinkelen ligger også til grunn for Verdenserklæringen av 1948, med sin insistering på at det er retten til liv, ytringsfrihet, religionsfrihet, frihet fra tortur, vilkårlig fengsling og internering, dom uten lov og rettergang som er det sentrale.

Da Brende tidligere ble spurt om hva han vil gjøre med mangelen på grunnleggende menneskerettigheter i Kina, svarte han at det at Kina har fått til «å løfte 600 millioner mennesker ut av bunnløs fattigdom, er uten sidestykke i verdenshistorien. Det å skaffe folk mat på bordet, jobb og et sted å bo er også grunnleggende menneskerettigheter. Dette hører med i bildet.» (NRK 17.10.13).

Få vil mene at FNs sivile og politiske rettigheter garanterer for velstand eller rettferdighet. Men samtidig åpner det brechterske («Først kommer maten, så kommer moralen») utsynet for paternalisme: At frihet er en luksus ikke alle kan unne seg. I Kina har denne "logikken" fått en renessanse ved at makthaverne gjentar påstanden om at den partikulære kinesiske historien, kultur og demografi ikke [tillater](#) deltakende politikk.

Det var Sovjetunionen som var den fremste pådriveren for menneskerettighetenes konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Den strategiske betydningen for kommunistlandene var åpenbar, siden disse landene var rene diktaturer.

Gjennom Kinas ekspansjon har dette igjen manifestert seg på den internasjonale arenaen, der realpolitikken kan diktere hvilke typer menneskerettigheter man mener er de primære; de liberale, konstitusjonelt orienterte – som understreker rettferdige prosedyrer og garantier mot overgrep – eller de materielle, behovsbaserte – som understreker statens forpliktelser til å omfordele ressurser. Dermed kan man også få inntrykk av at det er vanskelig å komme lenger, og at det ene er like bra som det andre. Både de politiske og de sosiale rettighetene har aksept i verdenssamfunnet, og «de internasjonale menneskerettighetene», som det heter, inkluderer begge kategoriene. Slike tolkninger åpner naturlig nok også for vikarierende moralske begrunnelser.

Verden snudd opp ned

I populismens tid går den mest larmende konfliktlinjen mellom det vi kan kalle nasjonal utilitarisme og global forpliktelse med etiske begrunnelser. Ofte karikert som reaksjon på nyliberalistisk globalisering (fri flyt av varer og kapital). Proteksjonisme og nullsumspill har fått et fornyet kraftsenter i USA med Trump som president. Mange høyrepopulistiske partier i Vesten forfekter det samme synet.

Donald Trump har på flere måter komplisert internasjonale relasjoner. Ikke bare fordi Trump-administrasjonen består av proteksjonister som trekker seg ut av internasjonale samarbeids-

avtaler, men også fordi mange vestlige statsledere rett og slett ikke liker det han står for. Presidenten har erklært handelskrig med Kina, noe han har vært besatt av i mange år. Den katastrofale håndteringen av koronaviruset handler stort sett bare om kina-viruset og at hans største innsats har vært å stenge for flytrafikk fra Kina. For resten av verden har dette antagelig gjort det vanskeligere å sende klare signaler til Beijing. Man vil ikke være på lag med Trump, og kinesiske myndigheter fremstår i visse sammenhenger som den fornuftige part.

I august var, som nevnt, Kinas utenriksminister Wang Yi på besøk i Norge. Der kom han med spark mot «enkelte» lands «ensidige» fremtreden på verdensscenen og mot proteksjonisme. Det er dette budskapet Kina selger inn på verdensarenaen, og det blir muligens vanskelig å gjennomskue i Trump-æraen. Mens den norske regjeringen arbeider hardt for å få på plass en frihandelsavtale som, ifølge Nærings- og fiskeridepartementet, kan gi Norge økte eksportinntekter på 70–200 milliarder kroner de neste 10 årene, fortalte næringsminister Iselin Nybø til E24 at dette viser hva frihandel faktisk har å si: «Men det er et politisk klima i disse dager der internasjonale handelssystemer er under press, og der flere stiller spørsmål ved verdien av frihandel. Vi ser at proteksjonismen er økende.»

Selv om USAs hardere linje mot Kina også har noen velbegrunnede årsaker, er det viktig å huske at Trumps aversjon mot Kina verken er etisk eller politisk motivert. Han er ikke kjent for å bry seg om menneskerettigheter eller demokratiutvikling, og har knapt ytret et pip om det, om det nå gjelder Kina, Hviterussland eller Russland. Trump har dessuten liten forståelse for frihandel. Den amerikanske økonomen Jeffrey A. Tucker har beskrevet Trumps forretningsmodell som en der den ene konkurrenten har som mål å eliminere den andre, noe han har overført til presidentembetet («stealing, not trading is more his style»). Ifølge Tucker snakker Trump som om USA er et eneste stort firma som konkurrerer på bare nevene med andre firmaer (nasjoner). «Trump og hans medarbeidere sitter ved forhandlingsbordet sammen med en eller annen indisk eller kinesisk leder og stiller store krav til at de vil kjøpe en gitt mengde produkt, ellers vil ikke “vi” kjøpe “deres” produkt», skrev Tucker i Newsweek. I en globalisert verden blir Kina nesten en mer fortrolig samarbeidspartner enn USA. Men Kina og Trump tenker i grunnprinsippet likt om makt. Begge er opptatt av dominans. Der Trump er en impulsiv kleptokrat, er Kina tålmodig og langt på vei ideologisk.

USAs alenegang må være et paradoks for de som bifaller Trumps handelskrig mot Kina. USAs isolasjonisme etterlater seg et tomrom som Kina med innsalget av «harmonisk globalisering» står klar til å fylle. Dette resonnementet er forsåvidt omstridt: Noen mener at Kina nærmest blir «tvunget» til å fylle det, men helst ville ha sluppet, fordi Kina har mer enn nok med interne problemer. Men skal vi for eksempel tro Strittmaier og Hamilton/Ohlberg er det ingen tvil om hva Kina er ute på.

Det er også verdt å merke seg at synet på Kina blant europeere har surnet, mye på grunn av Covid-19. [I en rapport](#) fra tenketanken European Council on Foreign Relations blir det meldt at også mange EU-land har inntatt en mer skeptisk holdning til kinesiske relasjoner: «Det kinesisk-europeiske økonomiske forholdet mangler gjensidighet, og det er økende bekymring i EU for Kinas pågående tilnærming i utlandet, samt brudd på internasjonale rettslige forpliktelser og massive brudd på menneskerettighetene i Hong Kong og Xinjiang.»

Ifølge rapporten er det avgjørende for EU å motvirke kinesiske politiske narrativ og desinformasjon. Den økende skepsisen gir mulighet for en mer robust og sammenhengende EU-politikk mot Kina. Bedre kontroll og suverenitet over informasjons- og kommunikasjonsinfrastruktur er viktig, heter det i rapporten. Siden EUs verktøy for å motvirke Kinas økende innflytelse er begrenset, bør EU etablere klare mekanismer for informasjonsutveksling mellom medlemslandene, for å øke åpenhet og bevissthet om kinesiske aktiviteter. Særlig Tyskland har tatt grep for å demme opp for Kina parallelt med å skape institusjonelle strukturer for å forbedre EUs handlefrihet. I EU er det også en særlig uttalt bekymring for Kinas innflytelse i fattigere deler av Europa, særlig i sør – og øst-Europa.

Nasjonale interesser – hva er det?

Nasjonale interesser er alltid høyt på agendaen for enhver nasjonalstats geopolitiske befatning. Det har også vært pådriver for normaliseringen fra norsk hold i forholdet til Kina. Men er det i vestlige demokratiers egeninteresse at autoritære regimer og ideer sprer seg som ild i tørt gress?

Kina (og Russland) utøver en gjennomtenkt og smart strategi ved gradvis å endre normene i det internasjonale samfunnet, og unnfalighet fra Norge og andre vestlige land bidrar til denne uheldige forskyvningen. Dette kan antagelig bare skje med de demokratiske nasjonenes stilltiende aksept, hvor autoritære stater i stor grad kan diktere dagsorden.

Men hvis vi legger til side etiske prinsipper, gjenstår likevel egeninteresse og sikkerhet, noe alle lands regjeringer er bundet til gjennom samfunnskontrakten. I en etter hvert mer polarisert verden har det demret for mange at demokratiene våre ikke er så selvsagte som mange hadde forestilt seg. Også liberale demokratier må flekse muskler når autoritære krefter ypper seg. Bruken av myk makt og innflytelse setter forestillinger om handel som moralsk evolusjon på prøve.

Forkjempere for frihandelsavtalen med Kina mener at norsk næringsliv uansett vil handle med Kina, og at en avtale vil føre denne handelen inn i ordnede former. Det er et godt argument. Likevel bør den norske regjering – i likhet med andre land i Vesten – nøye overveie langsiktige og helhetlige konsekvenser av bindinger til Kina, slik det er beskrevet i dette notatet. Som liberalt demokrati er vi også moralsk forpliktet til å gi menneskerettighetene forrang. Det har alltid vært offisiell norsk politikk. Samtidig har norske myndigheter et økonomisk ansvar. Vi er aktører i en globalisert verden der vi bør vokte oss for å bygge nye murer. Geopolitisk er Europa mer utsatt enn på veldig lang tid, med et nyproteksjonistisk USA og to fiendtlige innstilte stormakter som kappes om å infiltrere den vestlige verden.

Derfor finnes det få enkle svar for de av oss som befinner seg i limbo mellom idealisme og realpolitikk. En frihandelsavtale med Kina må ikke nødvendigvis være veldig problematisk. Det som er vanskeligere, er det som tilsynelatende fremstår som i overkant tilpasset Kinas push and pull-strategi. Det er ikke sikkert at vi på sikt er tjent med å la oss pille på nesen, selv om det belønnes her og nå.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på bard@civita.no eller civita@civita.no.